Rozum, Jan Václav
Slovanské bájesloví v základních jeho částkách

BL
935
S6R69
1857
c.1
ROBARTS

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/slovanskbjes00rozu

Purchased From

Funds Donated

by the

Andrew W. Mellon

Foundation

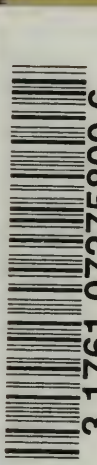
3 1761 07275800 6

SLOVANSKÉ

JESLOVÍ.

KLADNÍCH JEHO ČÁSTKÁCH

NASTÍNIL

JAN VÁCLAV ROZUM.

BL
935
S6R69
1857
c. 1
ROBARTS

V PRAZE.
ÍČKOVÝM. NÁKLADEM ROZUMOVÝM.
1857.

První národní
tiquární knihkupectví
V PRAZE
ost. ulici čís. 53—54.

SLOVANSKÉ

BÁJESLOVÍ.

V ZÁKLADNÍCH JEHO ČÁSTKÁCH

NASTÍNIL

JAN VÁCLAV ROZUM.

V PRAZE.

TISKEM ROHLÍČKOVÝM. — NÁKLADEM ROZUMOVÝM.

1857.

Kdo ctí národ, všecho si rád vštímá,
co mu národ v paměť uvodí.

Kollár.

Předmluva.

„Μέγα βιβλίον — μέγα κακόν.“

Čemu dávní slovanští předkové naši se klaněli, v ochranu sebe a statek svůj poroučeli, není lze již zúplna vypsati ani dokonale vysvětliti.

Pohanští Slované byli u porovnání se souvěkými sousedy svými, s nimiž se hojně stýkali, mladším národem v historii, bájesloví jejich bylo tudíž chudší a u nich, vyjma kmen polabský, tak mělce zakořeněno, že záhy již a ochotně přijímali víru Kristovu. Oni sami nám buď ničeho nezanechali o své víře, aneb co zanechali, nás na mnoze ani nedošlo; jediné v našich národních písních, pověstech, příslovích, pořekadlech a obyčejích dochovalo se nám o víře jejich nejvěrnější a nejživější, ačkoliv příliš skrovné svědectví.

A sporé zprávy, jež nám v staré době o nich cizinci, a to křesťané, v cizím jazyku, v cizím psaní a myšlení způsobu podali, jsou velmi chybné a liché; neboť malou známost míti mohli o věcech, ku kterým žádného přístupu neměli, leč pod ztrátou života svého. A co za našeho času o bájesloví slovanském psáno Hanušem, Šafa-

říkem, Kollárem, Palackým, Tkaným, A. Jungmannem, Hankou, Hilferdingem, Schwenckem a j., bylo při sepsání listů těchto na mnoze a s vděkem užito i samostatně zpracováno v takové stručnosti, bez které se spisovatel při nedostatku výše uvedeném a při soudném tříbení všech přístupných pramenův obejíti nemohl.

Kýž by tento spisek, jímž se bájesloví slovanské, ač jen v slabém nastínění základních jeho částek, ponejprv jazykem českým podává, vítán byl všem, již jakés takés známosti o náboženství prvověkých Slovanův nabyti chtějí, pokud nám bádání našeho K. J. Erbena jasnější a rozsáhlejší pohled neotevře na pole toto, ještě tak nedostatečně zdělané!

V Praze 16. května 1857.

J. V. Rozum.

Pravdě podobno, že prosté ctění přírody mysl Slovanův prvověkých na dlouho neupokojovalo, že záhy sobě utvořili jakous soustavu náboženských náhledův a že brzo ctili určité osoby božské. U rozličných kmenův slovanských *týtýž* bůh pod rozličnými jmény s jakousi vyhraženou vlastností býval ctěn.

Víra jejich jest pozoruhodna a památna, protože se žádný pohanský národ v Evropě tak k *jedinobožství* nepřiblížil, jako Slované. Oni vzývali jediného nebeského boha pod obecnými jmény:

Bog,[1]) Svarog,[2])

jenž byl pánem všehomíra i ostatních bohův, kteří z něho pošli a *Svarožici* sluli.

V tomto *prabohu,*[3]) bohu bohův, poznávali jakousi trojnosť a jmenovali jej

Triglav.[4])

Triglav vyobrazen byl s třemi jakoby korunovanými hlavami, snad k vyznačení toho, že spravuje trojí říši: nebeskou, zemskou a podzemskou. Oči a ústa jeho byla páskou zlatou zastřena na

---

[1]) Srovnej frygické: *βωγαιον* - boží.

[2]) Srovnej sanskritské: *svarga* - nebe.

[3]) Tri sto bohů, *prabohů!*
já som stretou mátohu,
tam v ulici na rohu
chytala ma za nohu. Národní píseň slovenská.

[4]) Srovnej *Diva triformis* neb *Hecate* u Římanů a *Trimurti* u Indů. Mezi bájeslovím slovanským a indickým jest blízké příbuzenství. —

znamení, že hříchy lidské nechce viděti a že o nich mlčí,[1]) v ruce pak držel meč. Vrch Triglav (Terglou) v krajinských alpech a kůň vraný, jehož kněží opatrovali a jehož se k věštění užívalo, byly jemu zasvěceny. V pomořských městech Stětíně a Volíně stály božnice jeho.

Nejvyšší božství to zvláště ctěno bylo v třech osobách: **Perúna**, **Radgosta** a **Zeměny.**

Perún.

Perún (Parom) jest sice praboh, ale již určitější výjev božství, jest bůh spravedlnosti, vladař oboru povětrného, jako vzduchu, pohody, deště a hromu[2]). Perún neměl z počátku žádného vyobrazení, teprv později vyobrazen byl v božnici, jež u prostřed doubravy stála a do níž dvě brány vedly, v postavě starce, stojícího na sloupu v šatě řásnatém, hlava jeho černovlasá byla korunou ozdobena, tvář zamračenou kryl hustý, kudrnatý vous, na nohou měl škorně, levou nohou opíral se o zvonec, v pravé ruce držel lesklou měděnici a v levé korouhev. Co bůh slunečný nazýván byl též **Jasoň** (Jes, Jeseň, Chasoň) a co dárce vichru slul **Vichor**, krásného počasí **Pogvizd** a deště **Dažba** (Dažbog).

Do božnice Perúnovy směl toliko kněz jeho vstoupiti aneb pronásledovaný, který se k němu utekl, aby smrti ušel. Před sochou Perúnovou pálili kněží oheň z dubového dříví a vyhasnutí ohně tohoto bývalo smrtí trestáno.

---

[1]) Takovýto pokus, smířiti Boha se zlem ve světě, jest výjev v historii lidské mysli zajisté *pamětihodný*.

[2]) Jest-li Perún v březnu hřímá,
budeme míť hojnosť vína. Přísloví české.
Parom ti do duše! Pořekadlo slovenské.
Paromova střela = blesk. Pořekadlo slovenské.

V hájích, Perúnovi zasvěcených, konaly se rady a soudy od kněze, který u sborném shromáždění právo nalézal a ohlašoval lidu výroky Perúna, boha pravdozkusných ordálií. Když totiž nepostačovaly prostředky právní, aby se obviněný ocudil,[1]) očistil, braly se na pomoc *boží soudy*, *svatá cuda*, aby totiž bůh čudem (zázrakem) na jevo dal, vinen-li obviněný čili nic. K očistě takové užívalo se hlavně buď vody buď ohně,[2]) tak že u p. ten, jenž přes žhoucí železo bosou nohou šel, je v rukou držel aneb skrze oheň šel, aniž by se byl popálil, aneb do vody uvržen se nepotopil, za nevinného uznán byl. Den soudní byl den slavný a první.[3])

Perúnovi byli obětováni býkové, volové, jalůvky červené srsti, kozlové, ovce ano i zajatí lidé, a božnice jeho nalézaly se v Kyjevě, Stargradě, Provenově, Romově,[4]) v Novgorodě, v Brně i v Praze.

Radgost.

Radgost byl prostředníkem mezi Perúnem a lidmi, ujímaje se všech lidských potřeb a záležitostí, zvláště ochraňoval pohostinství a kupectví, sloužil bojujícím ve válce a pomáhal jim k vítězství.

Vyobrazen byl v postavě mládence, čelo jeho bylo ze zlata, na korunované hlavě s kštícemi seděla labuť s rozperutěnýma křídloma, jednou

---

[1]) Srovnej *cudy* - bývalé soudy k rozvedení hádek.

[2]) Dvě věglasně děvě, u jedné sú desky pravdodatné, u vtorej meč krivdy kárajúcí, protiv ima *plamen pravdozvěsten*, i pod nima *svatocudná**) *voda*. Lib. súd.

*) Lepší čtení snad jest svatosúdná.

[3]) Odtud snad i počítání v témdni, *vterý*-úterý, co den druhý.

[4]) Srovnej *Hromové*, *Romové pole*, na němž svatý Vojtěch od Prušáků zabit.

rukou tiskl na prsa svá štít s býčí hlavou a v druhé ruce držel sekeru.

Hlavní božnice jeho, v níž ctěn byl pode jménem **Karevíta**, jenž měl čtyry mužské a dvě ženské tváře a na prsech lví, na břiše kohoutí hlavu, byla v Retře, městě obodritském, na devíti ostrovech mosty spojených, stavěna do tří rohů a s třemi branami, z nichžto východní malá a k moři položená jen pro kněze určena byla. Okolo božnice stál posvátný les.

Radgost byl zvláště v Uhřích a na moravské hoře Radgost (Radhošť) ctěn.

Pode jménem **Svantevít** (Svatý Vid[1]) ctěn byl zvláště v Arkoně, na předhoří ostrova Rány, a vyobrazen byl o čtyrech hlavách a krcích, ke čtyrem stranám světa obrácených, vlasy a vousy měl přistřižené, široký šat jeho dosahoval až po kolena, v pravé ruce držel roh, na levé ruce, o bok podepřené, byl luk připiat, a vedlé něho ležel meč, uzda a sedlo koně brůny, kterýž jemu zasvěcen byl a jejž nejvyšší kněz sám pásl a toliko sám na něm jezditi směl. Na bronu tom i Svantevít každé noci vyjížděl a bojoval proti nepřátelům svým: protož také kněží ráno koně uprášeného a upoceného na svědectví toho ukazovali lidu svému.

Božnice Svantevítova stála na čtyrech sloupích, mezi nimiž rozestřeny byly plachty, které se jen o veliké slavnosti odstraňovaly, aby lid Svantevíta zříti mohl; neboť do svatyně směl vstoupiti toliko kněz, který u svatvečer bohoslužby božnici tu vymetal a velmi často z ní vy-

---

[1]) Na svatého *Vida*,
co nebude nikda. Pořekadlo slovenské.
(Jistě že z doby křesťanské s úsměšnou narážkou na pohanského boha.)

bíhal pro oddechnutí, aby ani dechem člověčím boha nezneuctil, nerozhněval.

Svantevítovi se obětoval skot před božnicí a největší slavnosť se odbývala o žních, při kterézto slavnosti kněz bral roh z ruky bohovy a bedlivě pozoroval, mnoho-li medoviny neb vína z něho ubylo. Jest-liže zpozoroval, že málo z rohu vypáchlo, předpovídal rok úrodný, jest-liže mnoho ubylo, prorokoval neúrodu. Potom vylil medovinu tu před boha, klaně se jemu prosil za úrodu, vítězství, zdraví a všeliké dobré pro sebe, lid i všecku vlasť, a roh, z nova naplněný, opět dal bohu do ruky. Svantevítovi obětován byl i *piroh*, koláč převeliký, sladký, jejž kněz mezi sebe a lid postavil a se tázal, zda viděn jest čili nic. Když lid řekl, že by toliko piroh viděti bylo, přál kněz, aby i budoucně jím zakryt byl; jest-liže však lid řekl, že kněze vidí, prosil tento boha, aby budoucně úroda a tudíž piroh větší byl. Načež kněz i lid piroh ten snědli.

Při každém důležitém podnikání prorokoval kněz skrze brůnu Svantevítovu a sice takto: Tři řady kopí, as na střevíc od sebe vzdálené, byly položeny na zem, a jest-liže osedlaná brůna Svantevítova, již kněz třikráte sem a tam přes kopí převáděl, vždy pravou nohou napřed přešla, aniž by se byla kopí těch dotkla, bylo dobrým znamením; jest-liže však o ně zavadila, bylo zlé znamení, načež od všeho předsevzetí ustoupeno.

Při velikých výpravách vojenských nesl kněz *stanici*, korouhev Svantevítovu, pod níž vše konati volno a dovoleno bylo. Třetina vší kořisti kromě darů náležela chrámu Svantevíta, jejž kořistníci pode jménem **Porevita** ctili. Všecken poklad ten byl v truhlicích uzavřen a kněžími opatrován.

Radgost byl po výtce ctěn v Hologastě pod jménem **Jarovita**, v Korenici (Karencii) pod jménem **Rugevita** se sedmi hlavami a sedmi

meči, na Velehradě pod jménem **Vitislava** se čtyrmi hlavami na jednom krku, a v Praze pod jménem **Svantevíta**,[1]) **Víta** (Vida) na Vítově.

Zeměna.

Zeměna byla bohyní života a zmaru, obého zároveň, poněvadž v přírodě nic naprosto nepřichází v zmar, aby se zas nevracelo k životu novému.

U Polabanů a Poláků slula též **Živa** či **Živěna** a byla dárkyní dlouhého i šťastného života. Vyobrazovala se v postavě ženské, majíc obě ruce na záda převržené, v jedné ruce držela buď zlaté jablko aneb klasy, a v druhé buď hrozen vína aneb kvítí se zeleným listem, a prosté vlasy její visely až ke kolenoum. Co bohyně jara (mladosti) byla zvána **Vesna**,[2]) co bohyně zimy (smrti) zvána **Morana**.[3]) Zvláště u Rusů byla

---

[1]) *Svantevít* = svaté světlo či svatý světlý. Porovnej sanskritské *viti* = světlo, a v češtině z kořene toho pocházející *vitice* = svíce.
Budeš bit jako *Svatovid*. Pořekadlo české i polské.

[2]) Po púti všéj z *Vesny* po *Moranu*. Ruk. kral. Záb. 35.

[3]) *Morena* jej sypáše v noc črnu. Ruk. kr. Čestm. 221.
Z jara se slavilo upamatování na zemřelé, snad jako vítězství života nad smrtí, neb léta nad zimou, čehož stopy podnes se u nás zachovaly v obyčejích a písních národních. Tak v Polště na bílou neděli po postě topili balvan jeden, totiž snop konopí neb slámy v odění člověčí oblékli, kterýž provodila celá ves k nejbližší kaluži neb rybníku, tam hodili jej do vody, zpívajíce žalostně:

„Smrť věje po plotu,
šukajíc klopotu;“

potom čerstvě domů utíkali, a kdo upadl, za to měli, že toho roku umře.

V Čechách podnes děti z jara smrť — pannu z všelikých hadrů vystrojenou — nosíce a topíce zpívají:

Líto, líto, líto,
kdes tak dlouho bylo?

ctěna pode jmény **Zlatá Bába** a **Lada**,[1]) co bohyně lásky (radosti) a manželství. A. požehnání, jež Zeměna v létě uděluje, zosobněno v dětech jejích *Lel* a *Polel*,[2]) jichž svatyně se nalézala na Lysé hoře v Polště.

Mimo hlavní božstvo to měli Slované mnohé jiné bohy a bůžky lesní, skalní a vodní, zemské a podzemské, denní a noční, z kterých všech nám *nejbezpečněji* známi jsou tito:

U studánky, u studánky
ruce, nohy mylo:
fijala růže,
kvésti nemůže,
až jí Perún pomůže.

* * *

Smrť neseme ze vsi,
léto nesem do vsi:
vítej léto líbezné,
obilíčko zelené.

* * *

Mařeno, Mařeno!
Za koho jsi umřela?
Ne za ny, ne za ny;
ale za ty nevěrné křesťany. České nár. písně.

* * *

Nesem, nesem Mařenu,
na oleju smaženu. Moravská národní píseň.

Proti smrti není léku a proti *Mořeně* není kořene. Př. české. *Mořena* na něj sáhla = smrť ho chtěla udáviti. Poř. české. Půjdeš na *Moráň* = umřeš. Pořekadlo moravské.

[1]) Ach *Lado, Lado*, srdce srdci bývá rádo. Přísloví české. Za starodávna krásné panny nazvány *lady*.
Uličivše nejkrasší *ladu*, na jeho (Ctirada) cestě posadichu. Dalimil k. 12.

[2]) Heja *Lele, Lele!*
srdce sa mi smeje:
keď mám vo vrecúšku (měšci),
napijem sa smelo. Národní píseň slovenská.
Srovnej u Řeků *Eros* a *Hymen*, jakoby řekl *Lel* = láska, po níž následuje *zasnoubení, manželství* - *Polel*. — Dělati *Lela Polela* = dělati něco neochotně, ledabylo. Poř. polské.

Bělbog.

Bělbog byl bůh světla i dobra, a držel v ruce posvátné železo, jehož rozpáleného užívali při soudech božích.

Mnozí tvrdí, že Slované každého dobrého boha Bělbogem a zlého Černobogem nazývali, dobrému na díkučinění za obdržené štěstí děkovali, toliko jej žádajíce, aby se nehněval neb se nezjařil, zlému pak se klaněli ze strachu, by jim neškodil. Bělboga ctili při hrách a radovánkách; Černobogovi však hlasem smutným a plačtivým přinášívali krvavé oběti, upalujíce mládence a panny.[1])

Černobog.

Černobog byl bůh tmy a zla. Vyobrazoval se v postavě lva, jehož hněv ukrocovali čaroději, kteří na houslích (guslích) hrávali a tudíž tito v některých zemích guslaři nazýváni byli.[2])

Rarach.

Rarach (Rarášek) byl bůžek vichru a neštěstí. Zlý, popudlivý to duch, jenž lidi zlomyslně škádlil a sužoval.[3])

---

[1]) Česká národní píseň:

Hořela lípa, hořela, jiskřičky na ni padaly.
pod ní panenka ležela; mládenci pro ni plakali.

jest snad památka na upalování takové.
Srovnej *Bělbog* a *Černobog* - dvě hory u Budyšína.

[2]) Aby tě Černobog ubil. Přísloví maloruské.

[3]) S kterým *Raráškem* jsi se o to potázal? Poř. české.
Aby tě *Rarášek* miloval. Pořekadlo české.
Hněvivý, rozvzteklený jako *Rarášek*. Pořekadlo české.
Jest *Raráškem* posedlý. Pořekadlo české.
Lid sobě o Raráškovi vypravuje, že jest maličký, že se schovává do měšce, do truhly, a kdo jej při sobě nosí, tomu prý dopomáhá k štěstí.

Zmek.

Zmek (Zmok) byl zlý duch, který v rozličné způsobě, nejčastěji co mokrý pták (kuře), se ukazoval, lidem k službě byl, jim bohatství přinášel a naposledy duše jejich sobě vzal.[1])

---

[1]) *Zmek* močidla nezůstane, ani žába. Přísloví české.

V daždi, v plušti na ulici
kura piští, kura kričí,
uslotěnuo v blatě stálo,
krk a nohy dlúhé malo.
Gazdina otvorí oblok,
nevediaci, že je to *zmok*,
vzala kura a vo vreci
položí ho k teplej peci.
Keď ožilo, sem tam kráčá,
na vše strany pysk otáčá.
Na peci nechala mati
hrniec plný s repou státi,
i šlo k němu nebožiatko,
to divotvornuo kuriatko.
Gazdina sa na to hněvá,
a ono si takto zpievá:
‚Žeriem repku, na nálepku.‘
„Parom zabiu takú sliepku!“
hospodárka zahrešila
a za krídlo ho lapila.
Keď ho chcela o zem hodit,
začne plakat, začne prosit:
„Prosím pěkně, milá paní!
prijmite ma do ochrany,
prinesem vám čo len chcete
miluo, drahuo na tom světě.
Tá sa nad ním smilovala,
a nositi mu kázala:
mast, sol, drevo, striebro, zlato,
ona jedla, pila za to.
A však už potom zbadala,
čo za hosta v dome mala:
hladala sa ho zprostiti;
ale on nechcou preč iti.
I vymyslela vtipný klam,
že se museu umorit sám:

Pikulík.

Pikulík byl pánem všech zlých duchů či *běsů*, a vyobrazoval se co bledý stařec, mající dlouhou bradu a bílým rouchem obvinutou hlavu. [1])

Vlkodlak.

Vlkodlak byl lesní bůžek, který po celém těle srstnat byl, po lukách v malé a v lesích v ohro-

---

„Draho bude toho roku,
nanos teda, milý *Zmoku*,
pšenice mi na povalu,
tak zaslúžíš ešte chválu!“
Sotvy reč ta ust jej vyšla,
už obluda nosit išla.
Keď sa plnila povala,
žena dieru prevrtala,
ces povalu do izbice
a z izbice do pivnice.
Zmok ten nosí, nosí, nosí,
nikdá celú nenanosí;
naposledy dlouhou mukou
presiliu sa a rozpukou,
a tu baba rada bola,
že sa tej škraty zbavila. Národní zpěvanka slovenská.

[1]) Chytrý jako *Pikulík*. Pořekadlo slovenské.
Pikulka = švihlé, všetečné, hněvivé děvče. Poř. slov.

Já mám v domě diovčátko,
osiraluo ptáčátko,
tenkuo ako topolík,
chytruo ako *Pikulík*. Slovenská národní píseň.

U lidu slovenského jest Pikulík pachole as na palec vysoké i neobyčejně silné a kdo ho má, tomu přináší štěstí i práci zaň koná; ale na konec duši jeho si bere v odplatu. Kdo ho prý první dostane, může ho druhému odevzdati a tento třetímu; ale z rukou třetího více nikam nepůjde a do smrti při něm zůstane. Odtud slovenská pořekadla: Nemohel jsem se ho ztriasti, jako *Pikulíka*. A snad ti té koně *Pikulík* chová, keď sa ti také tučné. Musí mať *Pikulíka*, že mu té koně tak skáčú. — Podobné pověsti jsou v Čechách i o *Šotkovi a Raráškovi*. Viz Erbenovy pověsti národní v Zl. Kl. r. 1854.

mné postavě chodil, lidi zaluzoval a je v jeskyních neb podzemních bytech lektáním usmrcoval. Unášel i malé děti, jež teprv po mnohých létech a zdivočilé opět vypouštěl.[1])

Div.

Div byl vyobrazen jako pták, jehož křik neštěstí znamenal.[2])

Vel.

Vel (Volos) ochraňoval dobytek domácí a ctěn byl zvláště v Rostově v Rusích.[3])

Plívník.

Plívník (Pelvít) byl bůh bohatství a co ohnivý drak lítal v dům i v stodoly, přinášeje bohatství.[4])

Polednice.

Polednice, Polúdnice, Divé ženy byly zlé bytosti, jež zvláště o polednách svou záhubnou moc po lesích prováděly a matkám, které od dětí odešly, děti unášely. O žních přicházívaly polední dobou k dělníkům na pole, nezbedně od nich něco k obědu žádajíce.[5])

Rusalky.

Rusalky byly mladé panny, jež na hlavě ruso- a prostovlasé měly zelený věnec, zdržovaly se při řekách,[6]) houpajíce se na větvích.[7])

---

[1]) Vzteklý jako *Vlkodlak.* Pořekadlo polské.
[2]) Aby na tě *Div* přišel! Pořekadlo maloruské.
[3]) *Vele! Vele!* dubec stojí prostřed dvora. Staroč. nár. píseň.
[4]) U nich se *Plívník* uhnízdil = vše se jim daří. Poř. čes. Odtud *plívný* t. j. hojný, bohatý, u př. plívné žito t. hojné na símě.
[5]) Prosí o to jako *Přípolednice.* Pořekadlo lužické. Srovnej u Němců: Holzweibchen.
[6]) Srovnej ruské *ruslo* = řečiště.
[7]) Pozůstatky *rusadelních* svátků (*rusadel*) v času letničném

Víly.

Víly byly mladé, zpanilé panny v tenké, bílé roucho oblečené, bydlely ve skalách, na vrších, stráních a v hustých hvozdech. Byly bytosti dobré povahy, jest-liže však je někdo ze všetečnosti pohněval, zvláště když jim překážel u večerním plésání a kolovaní jejich, na tom se mstily, buďto ruku, nohu, neb obě dvě jemu ustřelily, ano i srdce proklály, tak že svou svévolnosť smrtí zaplatiti musil.[1])

Slované měli mnohé domácí bůžky, jež ctili pod obecnými jmény:

Šetka[2]) *(Šotka)*, **Skřítka**[3]) *(Křístka)*, **Hospodářika**,

jejž v tajném místě ukrytého měli a dříve než něco předsevzali, s ním se radili.

* * *

Rodiny slovanské skládaly se z více rodin (*čeleď*), jimž nejstarší z nich co glava čeledina pod

---

jsou u nás *máje* (oklesťěné, oloupané břízy, smrky), jež mládenci před domem a ku poctě děvčat a svých milenek stavějí. A posud se svatodušní týden u Rusínův nazývá *rusalný*.

[1]) Holka jak *Víla*, a vdá se, hnila. Pořekadlo srbské.
Víly tě vzaly! Pořekadlo srbské.

Tam okolo Strečna
cesta nebezpečna;
pod zámkem sa skryly
v bílých plachtách *Víly*.
Na lukách po Váhu
často se kúpajú,
po poli širokom
tancúvaju skokom;
koho ráz pochytiu
tak ho dlouho vrtiu,
až pokial v ich hrsti
dušu nevypustí. Národní píseň slovenská.

[2]) Má *Šotka (Hospodářka)* = vše se mu daří. Poř. české.

[3]) Není ani *Skřítka* doma. Pořekadlo české.

jménem *ot* či *děd* vládl, a okolo toho děda svého stavěli chalupy své do kola — *dědiny* (vesnice). Po smrti otcově, pokud potomci jeho v nedílnosti zůstávali, vyvolen byl *vládyka* nebo-li *starosta*, kteryžto pak sám zastupoval na sněmích rodinu svou. Ostatní mužští v rodině obírali se po výtce polním, ženské pak domácím hospodářstvím. [1]) Všickni čeledníci byli mezi sebou rovni a staří Slované ani neznali otrokův, leč ve vojně zajatých. Děti všecky sluly otroky, [2]) a když dítě (robě) k práci (robotě) dospělo, slul chlapec *rabem*, holka *rabou* a robili (orali, pracovali) za děda společného. Chlapci, dospěvšímu věku jinošského, stříhány byly vlasy při zvláštní slavnosti, jež se *postřižiny* nazývala.

Slované měli více žen, a však jedna z nich vždy hlavní hospodyní byla. Ženy u nich byly vůbec ctěnější a váženější, než u jiných národů, a slovanských žen cudná věrnosť i oddanosť se zvláště vychvaluje a o nich se vypravuje, že často samy se usmrcovaly, nechtějíce žíti po smrti manželů.

Všickni starostové byli *zemané* t. j. majetníci dědin nebo-li statků pozemských, svobodných, a zemané, kteří vládli velikým počtem statkův pozemských a to dědičně skrze několikero pokolení, sluli *lechové*, z nichž později šlechticové povstali. A takový lech neb starosta, který zastával spolu také úřad náboženský, slul *kněz*. Kněží z po-

---

[1]) Vsjak *ot* svej čelědi vojevodi.
mužie pášú. ženy ruby strojá :
i umre-li *glava čeledina*,
děti vsě tu zbožiem v jedno vládú,
vládyku si z roda vyberúce,
ký plzně-dle v sněmy chodí,
chodí s kmetmi, s lěchy, vládykami. Lib. súd.

[2]) Otrok = kdo otci patří. kdo *oteckými roky* (slovy) se řídí a spravuje.
Posud sluje u Krajinců dítě — *otrok*.

čátku sloužili bohům a zároveň nad lidem vládli, jakož staročeské kněz oba nynější významy *kněz a kníže* zastupuje; potom však, když bohoslužby mnohonásobné, nesnadné a nevždy příjemné byly, povolávali kněží k vykonávání služeb všelikých u př. ke konání krvavých obětí, čistění a opatrování chrámův, lití bůžkův a p. jiné osoby, a tak povstaly zvláštní zbory, ne již kněží v původním smyslu, ale boží sluhové, kněžím (knížatům) podřízení, pod jménem *popi* neboli *žerci*, k nimž snad i tak řečení *vlchevci* a *vlchvice*, rozličníhadači (hadačky), jako ze třtin a tabulek, (*kouzelníci*, *čarodějníci*, *černoknižníci* [psaným knihám rozumějící]), z letu a zpěvu ptactva (*ptakopravci*), z drobu hovadského (*navazači*) a j.

Nejvyšší boží sluha slul *krive* od krve, proto že oběť krvavou konal, měl sídlo své v Arkoně a správu nad ostatními kněžími, od nichž zvolen byl. Na druhém stupni byli *vedalové* či *vajdeloti*,[1]) již věštili, zpytovali vůli božskou v důležitostech národu pochybných, výroční oběti a soudy konali. Na třetím stupni byli *mikové* či *mukové*, již týdní oběti v den sváteční obstarávali. A nejnižší byli *rabové*, již denní bohoslužby konali. K řádu tomuto náleželi i *pěvcové*, kteří varitem zvučným a pěním vzbuzovali lid k zachování víry; oni byli lidu i bohům zvláště mili.[2])

Božnice byly dvojí, *hlavní* a *zvláštní*. Hlavní božnice byla u severních Slovanů v Arkoně a u Čechů nejspíše na Vyšegradě svatém[3]) a

---

[1]) Srovnej veda = věda a slc. vajda = soudce. I zvláštní kněžky *vajdelotky* byly, jež toliko Zeměně sloužily a zvěstovaly věci, pouze ženských se týkající.

[2]) Pěvce dobra milují bozi:
pěj, tobě od nich dáno
v srdce protiv vrahóm. Ruk. kral. Záboj 50—52.

[3]) V Libušině otně zlatě sědlě,
sědlě otně, *světě* Vyšegradě. Lib. súd.

stavěna byla ozdobně z dříví, dělíc se ve dvé, ve vnějšek čili předsíni a ve vnitřek čili svatyni. V předsíni byly na stěnách umělé dřevořezby, u prostřed svatyně, jež na sloupoví spočívala a oponami obestřena byla, stával hlavní bůh na zvláštním podstavku buď ze dřeva v ohromné velikosti udělaný, aneb malý z kovu ulitý, a kolem hlavního boha stáli jiní menší bůžkové a rozestaveny byly posvátné korouhve i kořisti a zbroje, na nepřátelích dobyté a bohům obětované. V předsíni staveno na odiv, cokoliv měl národ drahého a vzácného; neboť celý národ musel jisté poplatky k hlavní božnici odváděti. Zvláštní božnice, ostíněná stromy posvátnými, stávala u prostřed každého hradu čili ve hlavním sídle každého kraje aneb v háji, hradu příležícím; podobala se hlavní božnici a krajané toliko sami o ni péči vedli.

K očistění hříchů svých koupali se v ohni, kterážto *slavnost* slula: *kupadlo* neb *sobotky*.[1])

Oběť (*třeba*) byla buď *obecná* (národní) neb *zvláštní* (domácí). Obecná oběť konala se na určitý den a k určitému bohu, zvláštní pak vržením hřebí (losů) ustanovena byla k vyvarování vší závisti a zjaření se bohův.[2]) Zvláštní oběť se vykonala v témž místě, kde se nějakého dobra u př. vítězství dosáhlo, buď v té hodině a toho dne, aneb k tomu určen byl zvláštní den u př. na úplňku měsíce. K zábitné oběti (žertvě) přiváděli voly, jalůvky srsti červené, kozly, ovce a drůbež ano

---

[1]) Obyčej tento se posud u nás zachoval v „*pálení svatojanského ohně*“, kteréž podnes u Rusů *kupadlo*, u Poláků *sobotky*, avšak u Uskoků v Dalmácii *koledou* se nazývá. Jestliže naše *koleda a koledování* není nějaká památka náboženského obyčeje pohanského, snad prý na *Koljadu* (bůžka zábavy), nelze rozhodnouti.

[2]) Nezjařte se bozi svému sluze,
ež nepálí oběť v dnešním slunci. Ruk. kral. Čestm. 135—136.

i lidi zajaté a zbraň nepřátelskou.[1]) Též ode všech prvenců obilních obětováno bylo a oběť taká slula *oženky*, prvůstky medu a mouky nazývali *pražmu*. Část obětí kladli na oheň, k němuž zvláštní úctu měli,[2]) a druhou větší částku dali lidu, kterýž ji snědl, a kolem oběti zápalné chodě bohům slávu hlásal.[3]) Kdo ničeho neměl, obětoval aspoň částky vlasů a nehtů svých. Každý ot čelední obětoval Skřítkům svým a v soumraky dával bohům pokrm pode všecky stromy posvátné a klaněl se jim.

K obětování zvolili sobě hory, skály[4]) a háje, zvláště v doubravě posvátné u starobylého dubu neb u lípy[5]) obětovali, a božnice své stavěli nejvíce na vrších. Háje, role a vody byly posvátny; v posvátném háji nesmělo se dříví káceti, posvátná

---

[1]) I tamo bohům spasám
dat množství oběti,
a jim hlasat milých slov
i jim *oružť* pobitých. Ruk. kral. Záb. 243—247.

[2]) A posud v jižních Čechách „*božť oheň*“ se jmenuje a podnes jemu od každého jídla k obědu připravenčho kousek dávají, domnívajíce se, že plaménkové domácí při schůzkách svých sobě vypravují, kdo co dostává.

[3]) Prokni ida kol oběti bohóm *slávu hlásáše*
i zacházeje zezvučeti nemeškáše.
Ruk. kral. Čestm. 177—178.

[4]) Na vrsě *skály* zaníti oběť. Ruk. kral. Čestm. 160.

[5]) K lípě lnuli Slované zvláštní láskou, jakož v národních písních se hojná zmínka o ní děje a posud jest národním stromem Slovanův.
Česká národní píseň:
Hořela lípa, hořela,
pod ní panenka ležela;
jiskřičky na ni padaly,
mládenci pro ni plakali.
upomíná na staroslovanský obyčej, dle něhož padlé dívky smrtí trestány bývaly.

zem se nesměla vzdělávati a v posvátné vodě nesmělo se loviti. Staří Slované, zvláště Čechové, užívali zbraně vždy jen k obraně vlasti a hájení sebe. Jest-liže se obávali přepadení nepřátelského, uřízli ratolístky z háje posvátného a poslali je sousedům svým na znamení, že se volají ve jménu bohův na pomoc proti nepříteli. Korouhve posvátné, jež se chovaly v božnicích, nebrali s sebou do pole, leč v potřebě kruté, když celý národ měl býti povzbuzen, a tu žerci nesli bůžky, co domnělé ochránce, také do bitvy. Pokoj uzavírali podáním sobě rukou a obapolnou výměnou hrsti trávy a několika vlasů, na poutci ustřižených.

Krahuji[1]) byli bohům mili; *havran*, *sova*[2]) a *sýc* věštili žalosť a smrť, *straka* hosti,[3]) *kukačka* bolesť a žel, *sýkora* osud, *žluna* povětrnosť a *sokol* byl znakem věrnosti.

Těla mrtvých se buď pálila[4]) aneb vždy po západu slunce pochovávala[5]) na vrších, v lesích a po rolích. Popel s kosťmi v popelnicích zahrabán, zbraně a nářadí, ozdoby a šperky oblíbené, též pokrm a nápoj do hrobu přidávány. Dle důstojnosti zemřelého se delší neb kratší čas u hrobu želelo, manželky do třidcátého dne, jestliže sebe samy též nevrhly do ohně. Příbuzní želeli toliko do třetího dne. Potom pálili oheň den, dva ano i po devět dní, za dne i v noci, a čím slavnější zemřelý byl, tím větší hranice na žarovišti hořela. Do ohně oděv a mnohé pozůstalé

---

[1]) I vyhání z hájev vše *krahuje*. Ruk. kral. Slav. 36.
I plašichu *krahuje* z lesóv. Tamže 130.

[2]) *Sova* na střeše kvílí, umříti komus po chvíli. Přís. pol.

[3]) *Straka* přiletěla, dostaneme hosti. Pořekadlo české.

[4]) Doniž mrtev nezžen. Ruk. kral. Čestm. 232.

[5]) Tamo k vrchu pohřebat mrch. Ruk. kral. Záb. 242.

dosti drahé věci zemřelého i své bohům k oběti házeli; s nářkem okolo hrobu chodili a obcházejíce neohlíželi se, toliko dřeva, kamení, listí neb zem přes sebe házeli. A takováto slavnosť nad hroby slula *trizna* a slavila se ke cti bůžkův podzemských, aby zjednali od nich pokoj duším zemřelých. Potom nakopeny nad hroby *mohyly* čili kopce, tu větší a vyšší, tu menší a nižší, jak který zemřelý považován byl za více neb méně důležitého.

Jakousi temnou naději v budoucnosť měli, a domnívali se o *nesmrtelnosti* duše, již sobě v podobě ptáka představovali, ana z těla vypuštěna jako větřík s místa k místu těkala a poletovala, pokud tělo pohřbeno neb spáleno nebylo.[1]) Duše spravedlivého přicházela nejdříve na určité místo. Světlo dáno bylo duším dobrým a tma duším zlým. Místo, kde duše zemřelých odpočívaly, slulo *niva* neb *náva.*[2])

---

[1]) Vyrazi z junoše dušu, dušicu,
sě *vyletě* pěknym, táhlym hrdlem,
z hrdla krásnyma rtoma.
Aj tu leže, teplá krev
za dušú teče, za *odletlú.* Ruk. kral. Jel. 18—22.
Aj, a vyjde duša z řvúcej huby,
vyletě na drvo. Ruk. kral. Čestm. 230—231.
Tamo i vele duš *těká*
sěmo i po dřevech. Ruk. kral. Záb. 238—239.
Vylecěla duše z cěla,
žáden neví, kaj *lecela*,
sedla ona na hájíček,
na ten zelený trávníček. Moravská národní píseň.

[2]) Potom Krok jide do *navi*,
tři dcery mudré ostavi. Dalimil k. 3.
Srovnej staročeské *unaviti* = zabiti.
Srovnej Římanův: *navis* a *Charon.*

Ukazatel.

	Na str.		Na str.		Na str.
Bába Zlatá	11	Morana	10	straka	21
Bělbog	12	Mořena	11	Svantevít	8. 10
běs	14	muk	18	Svatovid	10
Bog	5	náva	22	Svarog	5
božĺ soudy	7	navazač	18	Svarožic	5
božnice	18	niva	22	svatá cuda	7
cuda svatá	7	oběť	19	Svatý Vid	8. 10
čarodějnĺk	18	ordálic	7	sýc	21
Černobog	12	oženky	20	sýkora	21
černokněžnĺk	18	Parom	6	Šetek	16
Dažba	6	Pelvít	15	Šotek	16
Dažbog	6	Perún	6	třeba	19
Div	15	pěvec	18	Triglav	5
Divá žena	15	Pikulĺk	14	trizna	22
guslař	12	piroh	9	vajdelot	18
hadač	18	Plívnĺk	15	vajdelotka	18
havran	21	Pogvizd	6	vedal	18
Hospodářĺk	16	Polednice	15	Vel	15
Chasoň	6	Polel	11	Vesna	10
Jarovít	9	Polúdnice	15	Vid	8. 10
Jasoň	6	pop	18	Vichor	6
Jes	6	Porevít	9	Víla	16
Jeseň	6	postřižiny	17	Vít	10
Karevít	8	pražma	20	Vitislav	10
kněz	17	Přípolednice	15	vlchvec	18
koleda	19	ptakopravec	18	vlchvice	18
Koljada	19	rab	17. 18	Vlkodlak	14
kouzelnĺk	18	Radgost	7	Volos	15
krahuj	21	Rarach	12	Zeměna	10
Křĺstek	16	Rarášek	12	Zlatá Bába	11
krive	18	Rugevít	9	Zmek	13
kukačka	21	rusadla	15	Zmok	13
kupadlo	19	Rusalka	15	Žena divá	15
Lada	11	Skřĺtek	16	žertva	19
Lel	11	sobotky	19	Živa	10
máje	16	sokol	21	Živěna	10
Mařena	11	soudy božĺ	7	žluna	21
mik	18	sova	21	žrec	18
mohyla	22	stanice	9		